

ÇAĞDAŞ DÜNYADA DİNİN ATEİST YORUMU

Metin YASA (*)

Özet

Bu makalenin amacı, dinin ateist yorumunu tartışmaktır. İlgili yazı, dini tartışmakla başlamakta, Tanrı düşüncesi ve uzantıları ile bitmektedir.

Neden dinin ateist yorumu? Bilindiği gibi, ateizm düşüncesi, iyilik ve kötülük gerçekliği, insanın ölümsüzlük arzusu, kuşkusuz, dinin sorunları arasında yer alır. Bu nedenle, adına 'dinin ateist yorumu' diyebileceğimiz bir konuyu, ateizm bağlamında tartışmak, önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Tanrı, din, ateizm, ölümsüzlük, iyilik, kötülük.

The Atheistical Interpretation Of Religion In Contemporary World

Abstract

The purpose of the paper is to enquire the atheistical interpretation of religion. It begins with a discussion of religion and ends with the idea of God and its dimensions..

Why the atheistical interpretation of religion? As it is known, the idea of atheism, the reality of good and evil, the desire of man's immortality are, no doubts, among the problems of religion. On this account it is important to discuss a subject we can call 'the atheistical interpretation of religion' in the context of atheism.

Key Words: God, religion, atheism, immortality, good, evil.

*) O.M.Ü. İlahiyat Fak., Öğr. Üyesi,
(e-mail: metinyasa@yahoo.com)

Giriş

Kendilerini düşünmeye kayıtsız kalamadığımız egzistansiyel sorunlara çözüm üretme söz konusu olunca, bu alanda akla gelen disiplinlerden biri, kuşkusuz, din felsefesidir. Bu bağlamda din felsefesi, egzistansiyel sorunların ve çözümlerinin taşıdığı önemin yalnızca ilgili sorunların üzerinde toplanmadığının, aynı zamanda bir disiplin olarak kendi işleyişine yansıdığına da farkındadır. Din felsefesinin işlevsel olduğu alanda, insanın tüm benliğiyle duyumsadığı, dayanılmaz bir ağırlığın da taşıyıcısı durumunda olan, kuşkusuz, bir takım temel egzistansiyel sorunlar vardır. Bu sorunlardan biri, belki de, en önemlisi, genel ifadesiyle, sözde-inançsızlık sorunudur.

Bu yazıdaki ilgi noktamız, sözde-inançsızlık sorunu bağlamında, kavram olarak ateizmi tanımlamak ya da tarihsel ard alanına ışık tutmak¹ değil, aksine, ‘neden dinin ateist yorumu?’ şeklinde bir sorunun mantıksal uzantılarını irdelemek, ilgili sorunun özünü tartışmak ve ateizmin, kendi adına, dinsel bağlamda yapısal hale sokmaya çalıştığı bir takım sonuçları açığa çıkarmaktır.

Dinin ateist yorumu bağlamında öncelikle şunu hemen ifade edelim ki, dine ilişkin teistik ve ateistik söylemlerin betimsel ve normatif özleri birbirinden farklıdır. Bunun böyle olmasında, doğrusunu söylemek gerekirse, düşünsel bir zorunluluk vardır. Bununla birlikte, hangi açıdan ele alınırsa alınsın, ateizmin bütünüyle ne dinsel olandan uzak, ne de kopuk olduğu ileri sürülebilir; aksine, tartışma alanının, kavramlar ters işletilerek, bütünüyle dinsel üzerinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Bu gizemli noktanın açıklığa kavuşturulması, kanaatimizce, ateizme ilişkin çağdaş dünyada gelişen düşünsel süreç dik-kate alındığında, adına dinin ateist yorumu diyebileceğimiz türden ilginç bir yorum yapmayı mümkün kılmaktadır. Çünkü, tanım gereği ateizm kavramı ile çelişmesine rağmen, bugün, bir ‘Ateist Manifesto’ndan söz etmek garip karşılanmamaktadır. Gerçekten de “doğüstü aşkın bir varlığı kabullenmeyi ifade eden bir iman formülasyonu, bir credo kadar, onun varlığının reddedilmesine dayalı bir manifesto da bir inanç ikrarıdır.”² Ya da Robert O. Johann’ın yaptığı gibi, ‘inananların ateizmi’nden söz edilebilmekte ve ilgili ateizm, teorik, pratik ve spekülatif-pratik olmak üzere üç ayrı form halinde düşünülebilmektedir³. Öte yandan Georges Gusdorf, bir ‘inkar teolojisi’ne üzerine yazı yazabilmektedir. Dahası Gusdorf’a göre, bu teolojinin de bir iddianamesi vardır: “Bu iddianamede, Tanrı’yla kurulan her ilişki suçlama konusu yapılır. Yaraticının reddedilmesinin temelinde, yaratığın O’nunla buluşup görülebilmesi yatmaktadır.”⁴

- 1) Bu konulara ilişkin ayrıntılı bilgi için söz gelimi bkz.: Mehmet Aydın, *Din Felsefesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yay., İzmir 1990, s. 162vd; Necip Taylan, *Düşünce Tarihinde Tanrı Sorunu*, Ayrıntı Kitapları, İst., 1998, s. 107vd; Roger Verneaux, *Çağdaş Ateizm üzerine Dersler*, çev.: Murtaza Korlaelçi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2001.
- 2) Bkz.: Şinasi Gündüz, *Mitoloji ile İnanç Arasında: Ortadoğu Dinsel Gelenekleri Üzerine Yazılar*, Etüt Yay., Samsun 1998, s. 22; krş.: Harvé Rousseau, *Dinler: Tarihi ve Sosyal İncelemeler*, çev.: Osman Pazarlı, Remzi Kitabevi, İst., 1970, s. 146 ve Georges Gusdorf, *İnsan ve Tanrı*, çev.: Zeki Özcan, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2000, s. 31.
- 3) Bkz.: Robert O. Johann, “İnananların Ateizmi”, çev.: Murtaza Korlaelçi, *Felsefe Dünyası*, Sayı: 27, Türk felsefe Derneği Yayını, Ankara 1998, s. 102-113.
- 4) Gusdorf, *a.g.e.*, s. 104.

Tanrı inancı ile din inancı arasında özde bir ayrıma gittiği anlaşılan Kathleen Ellis de, bir yazısında, şöyle demektedir: “ ... inanmayanların varolduğunu biliyoruz; ancak bundan zorunlu olarak bireyin dinsiz olduğu anlamı çıkmaz. Nitekim, Budizm ve Taoizm gibi, üstün bir varlığın varolmadığını ileri süren büyük dinler vardır.”⁵ Özellikle bu sonuncu alıntıya göre, ateizm, dinsizliği değil, Tanrı’ya inanmamayı içeren bir kavramdır. Ne var ki, konu bu haliyle ele alındığında, Ateist Manifesto’nun birden ortaya çıkmış bir konu gibi gündeme taşındığı ve bu tür söylemlerin, dijital çağın insanlara sunduğu sözgelimi internet⁶ erişimi gibi teknolojik araçlar da kullanılarak, bir yenilik gibi sunulduğu görülmektedir. Bize göre, şu ana kadar verdiğimiz bilgilerden de anlaşılacağı üzere, dinin ateist yorumunun bir tür inanca yakın olması, daha doğrusu onu benimsemesi dijital çağın gerisine uzanır. Bu tür bir eğilimi, belli bir kişi ya da grupla sınırlamak yahut başlatmak, kuşkusuz, yanlış olur.

Mostafa Mahmoud’un *Dialogue with an Atheist* isimli eserinde yer alan karşılıklı bir konuşmada, bir ateist, dini şöyle tanımlamaktadır:

“-Bakınız, ifade ettiğiniz gibi gerçekten bir cennet varsa, oraya ilk giren ben olacağım. Çünkü ben, gerçekte sizin sakallı ve dualı bilgelerinizden daha dindarım.

-’Daha dindar’ ile ne kastediyorsunuz?

-Hiç kimseyi incitmemeyi kastediyorum. Çalmamakta, öldürmemekte, rüşvet almamakta, başkalarını kuskanmamakta, onlara diş bilememekte ya da her hangi bir varlığa kötü niyet beslememekteyim. Aklımda yalnızca yardım etmek var, ve benim tek amacım, evrensel iyiliktir. Huzurlu bir bilinçle uyur ve uyanırım, ve yaşam düsturum da yapabildiğim en iyisini yapmaktır. Bu, din değil mi?”⁷

Yazar, yukarıdaki din tanımını iki açıdan eleştirmektedir: i-Tanımda geçen her iyi eylem, din içinde değerlendirilebilir, ama din olamaz; ii- Tanımın içeriği, din ile dinsel gereklerin birbirine karışmış halinden ibarettir⁸.

Yazar, alıntuladığımız metinden de anlaşılacağı üzere, dinin, yalnızca bir yaşam biçimini değil, fazlasını da içerdiği kanısındadır. Bununla birlikte, yukarıdaki eleştirilerden sonra yazar, dini şöyle tanımlamaktadır: “Dinin yalnızca bir anlamı vardır; o da, Tanrı bilgisidir; Tanrı’yı doğru olarak bilmek ve kesin bir iletişim ve davranışla O’na bağlanmaktır.”⁹ Gerçekten de, zorunlu olarak, “bir insan dinsel açıdan konuştuğunda, yalnızca gözlemlenebilir olandan değil, aynı zamanda gözlemin ötesinde olandan da söz emektedir; yalnızca dünyanın bir parçası olandan değil, aynı zamanda onu aşan şeyden de söz emektedir.”¹⁰

5) Kathleen Ellis, www.ipt.com/uuf/serm314.htm/ (05.01.2002)

6) www.california.com/~rpcman/ATH_MANI.HTM/ (05.01.2002)

7) Mostafa Mahmoud, *Dialogue with an Atheist*, Dar al Taqwa Ltd., London, 1994, s. 169.

8) Mahmoud, *a.g.e.*, s. 169.

9) Mahmoud, *a.g.e.*, s. 169.

10) Srobert, H. King, *Tanrı'nın Anlamı*, çev.: Temel Yeşilyurt, İnsan Yay., İst., 2001, s. 17.

Dinin Ateist Yorumunun Üç Temel Konusu: Tanrı, Kötülük, Ölüm Ötesi Hayat

Genel olarak konuşmak gerekirse, Tanrı'nın yokluğu, kötülüğün varlığı ve ölüm sonrası hayatın olanaksızlığı, özellikle din felsefesi bağlamında, buraya kadar tartıştığımız dinin ateist yorumu açısından önem taşıyan üç temel konu durumundadır. Modern ateistler, Tanrı'nın varlığı söz konusu edildiğinde, iki noktadan birini savunur: i- Tanrı'nın varlığını kanıtlayacak her hangi bir kanıt yoktur¹¹; ii- Tanrı'ya inanç, inanan için, yalnızca güçlü bir motivasyondan ibarettir¹².

Ateistlerin, Tanrı'nın varlığına ek olarak, genelde dine ve dinsel olana sıcak bakmaları gerisinde, dinlerin, i- Tanrı'nın mahiyeti, nasıl ve kaç tane olduğu, ii- Tanrı'nın varlıkları için tasarladığı plan, kader, irade, ölüm, cennet, cehennem, vs., iii- Tanrı'nın eylemde bulunma şekli, geniş anlamıyla Tanrı-evren ilişkisi, iv- Kutsal Kitapların içeriği, gibi temel konularda ayrılığa düşmeleri; sonuçta, yalnızca ötekine karşı değil, aynı zamanda kendi içlerinden gelişen değişik mezheplere karşı kesin bir dışlayıcılık stratejisi izlemeleri yatmaktadır¹³. Yine bu cümleden olarak, neden Hıristiyanlığa inanmadığını açıklayan çağdaş bir ateist olan Adrian Barnett, özetle şöyle demektedir: Bir olan Gerçek'in yalnızca kendi dinlerinde olduğunu iddia eden, karşılıklı birbirini dışlayan çok sayıda din vardır. Özellikle Hıristiyanlıkta, kutsalın Tek Gerçek yorumunun kendilerinde olduğunu iddia eden, ve sıkça da birbirini yadsıyan yüzlerce mezhep vardır. Dahası; bir yanda, Tanrı'nın varlığının her hangi bir objektif kanıtı gösterilemezken, diğer yanda evrenin mahiyeti, işleyişi ve tarihine ilişkin dinlerin söylemleriyle uzak-yakın en ufak bir benzerliği olmayan güçlü bilimsel açıklamalar söz konusudur¹⁴.

Bu kısa açıklamadan sonra sözü, sırayla, Tanrı'nın yokluğu, kötülüğün varlığı ve ölümden sonra hayatın olanaksızlığı gibi üç temel konunun, dinin ateist yorumu açısından taşıdığı öneme getirelim.

Ateizm ve Tanrı'nın Yokluğu

Tanrı'nın varlığı hakkında konuşan insanlardan önemli bir grubunun, Tanrı'ya inanamaksızın O'nun hakkında konuşanlar olduğu bilinmektedir. "O'na inanmıyorum ve varlığını kanıtlamanın mümkün olduğunu sanmıyorum; yokluğuna ilişkin kanıtların geçerli olduğunu düşünüyorum." şeklinde dile getirilen bir söylemin temsilcisi olan bu grup, bildiği gibi, ateistlerdir. Bu tür bir söylemin, aslında, bir yazımızda ayrıntılı olarak tartıştığımız üzere¹⁵, Tanrı kavramının ateolojik yorumunu içereceği son derece açıktır. Geçmişte olduğu gibi, günümüzde de, Tanrı'nın varlığı neden kanıtlanamaz? sorusunun

11) Tanrı'nın varlığına ilişkin kanıtların eleştirileri konusunda ayrıntılı bilgi için kbz.: Verneaux, *a.g.e.*, s. 24, 49.

12) Kathleen Ellis, www.ipt.com/uuf/serm314.htm/ (05.01.2002)

13) Adrian Barnett, www.abarnett.demon.co.uk/ (05.01.2002)

14) Adrian Barnett, www.abarnett.demon.co.uk/ (05.01.2002)

15) Metin Yasa, "Tanrı Kavramının Ateolojik Yorumu ve Ateistik 'Görerek İnan' Savı: Bir Paradoksun Aldatıcı Yönünün Çözümüne Doğru", Ekev Akademi Dergisi, Yıl 6, Sayı 13, Güz 2002, Erzurum Kültür ve Eğitim Vakfı Yayinevi, ss. 73-85.

yanıtı, genel olarak, iki noktada aranmaktadır: a- Doğanın Algılanışı, b- Dinsel Öğretileler.

Doğanın algılanışı bağlamında, doğadaki yaşama ilişkin egzistansiyal anlam söz konusu olduğunda, bir ateist şöyle diyebilmektedir:

“Bana neden ikisi?’ diye sık sık sorulmaktadır. Eğer yaşam, nihai düşün ve amaçtan yoksun, anlamsız bir şey ise, hemen şimdi neden kendini öldürmüyorsun? ... Seni engelleyen şey nedir? Buna şu cevabı veriyorum: Ölümlü olan şu kısa yaşantımız içinde, bu yaşamdan zevk almaya ve hiçbir amacı olmayan eylemlerimizden hoşlanmaya çalışıyoruz.”¹⁶

Bu söylemin gerisinde, öyle anlaşılıyor ki, insanın ömrünü doyasıya, sınırsız ve sorumsuzca yaşamaya adanması gerektiği gerçeği yatmaktadır.

Öte yandan yine aynı bağlam içinde Tanrı ile doğa arasında doyurucu bir ilişkinin kurulmadığı hususu üzerinde durulur. Dr. Mahmoud’un yukarıda andığımız ilgili eserinde, bu noktaya ilişkin olarak genel anlamda ateist kanaati yansıtacak türden şöyle bir konuşma yer almaktadır:

“- Evet doğanın gerisinde bilinmeyen bir güç vardır. O gücün varolduğuna kesinlikle inanıyorum.

-Güç anlayışınız nedir? O’nu gören, işiten, anlayan, ... bir varlık olarak kabul ediyor musunuz?

-Açık konuşmak gerekirse, ben söylediklerinize katılmıyorum. Hatta söylediklerinizin anlaşılır olduğunu da kabul etmiyorum. Dahası sizin üstün gücünüz bana ilkel ve değersiz gibi geliyor.

- Öyleyse sizin inandığımız güç, evreni anlamsız ve gayr-ı ahlaki bir biçimde yokluğa iten, elektromanyetik bir güçtür. Sizin büyük gücünüzün tek uygun betimi budur.

- Olabilir!”¹⁷

Yukarıdaki alıntıda ‘olabilir’ ifadesi, aslında, Tanrı kavramının, Robert H. King’in dediği gibi, “diğer kavramlardan daha problematik, diğer konuşma biçimlerine göre daha zor ve referansı açısından daha az açıktır. Biz Tanrı’dan söz ettiğimizde, dinden, en anlaşılabilir ve gizemli olan şeyi açıklamaktayız.”¹⁸ Öte yandan yine yukarıdaki diyalogtan ateizmin din anlayışının bir tür indirgemecilikten geçtiği anlaşılmaktadır. Ancak bu indirgemeciliğin, Tanrı kavramının anlamı söz konusu olduğunda daha da belirginleştiği görülmektedir. Nitekim yukarıdaki alıntıda, Tanrı kavramı, bilinmeyen bir ‘Güç’ten daha fazlasını ifade etmemektedir. İnsanın Tanrı’ya inanma ihtiyacına vurgu yapılmasının doğruluğunun, dolaylı da olsa, ateistlerce de kabul edildiği yine ilgili alıntıdan anlaşılmaktadır. İşte, ‘inanmama’ya ilişkin insan psikolojisinin bilinmeyen bir yönü burada kendini ele vermektedir.

16) Adrian Barnett, www.abarnett.demon.co.uk/ (05.01.2002)

17) Mahmoud, *a.g.e.*, s. 170.

18) King, *a.g.e.*, s. 18.

Ateizm ve Kötülüğün Varlığı

Ateistlere göre, Tanrı'ya ilişkin çoğu betimlemeler, anlamsız ve kendi içinde çelişiktir. Yine ilgili betimlemeler, özellikle de mutlak-iyi niteliği ile kötülük probleminin birlikte düşünülmesinin neden olduğu kimi çıkmazların dikkate alınması halinde, sıradan tartışmalarla reddedilebilmektedir¹⁹. Necip Taylan'a göre de, "Ateizm Tanrı'nın varlığını reddederken hemen sadece kötülük problemini ileri sürmüş, bu konuda kanıt getirme yükümlülüğünün, bir hukuk mantığı ile Tanrı'nın varlığı hususunda iddia sahibi olan teistlere ait bulunduğunu savunmuştur."²⁰

Bilindiği gibi, dinin ateist yorumu açısından önem taşıdığı kanısında olduğumuz felsefi/apolojetik kötülük probleminin bir versiyonu olan mantıksal kötülük problemi, genellikle, ateistlerce formüle edilir, ve ilgili problemin bu versiyonu sayesinde, evrendeki kötülüğe dayalı iyi ve güçlü olan bir Tanrı'nın varlığına inancın imkansız, dolayısıyla da akıl dışı olduğunu ileri sürer. Mantıksal meydan okuma hem kötülüğün varlığına hem de iyi ve güçlü olan bir Tanrının varlığına inancın mümkün olmadığı iddiasına dayanır. Eğer böyle bir Tanrı varsa, kötülük var olamaz. Eğer kötülük varsa, kötülüğü kesinlikle ortadan kaldırayabileceğine göre, böyle bir Tanrı var olamaz²¹.

Kötülük probleminin mantıksal versiyonu bütün açıklığıyla en iyi bir şekilde David Hume tarafından ortaya konmuştur²². Bununla birlikte, geliştirilen klasik ve çağdaş teodise türlerini bu konuda yazılmış ilgili çalışmalara bırakarak ifade etmek gerekirse, kötülük probleminin mantıksal ya da ateist versiyonu, 'Tanrı'ya inanıyorum' diyen herkes için eşit oranda güçlülere neden olmaz. Bu güçlükler, büyük ölçüde, 'nasıl bir Tanrıya inanıyorsun?' sorusuna verilecek karşılık ile, deyim yerindeyse, doğru orantılıdır²³. Bununla birlikte, kötülük problemi dikkate alındığında, dinin ateist yorumu açısından önem taşıyan husus, ateistlerin, normalde Tanrı'ya inanmıyoruz demeleri gerekirken, Tanrı'nın özellikle gücünü sınırlandırmak için aşırı çaba sarf etmeleridir.

Ateizm ve Ölümden Sonra Hayatın Olanaksızlığı

İnsanın üzerinde kafa yordığı sorunlar, uzak ve yakın olarak ikiye ayrışabilir: Bu cümleden olarak, uzak olanı dolaylı, yakın olanı ise doğrudan insan ile bağlantılı görebilirsek, o taktirde, sözgelimi, evrenin yaratılışı sorununa uzak, ölümden sonra hayata ise yakın diyebiliriz. Öte yandan, eğer sonuncuyu bir de egzistansiyal olarak niteleyebilirsek, ölümden sonra hayat, insanın en önemli yakın egzistansiyal sorunu olarak karşımıza çıkar. Bilindiği gibi, ölümden sonra hayat, oldukça, geniş anlamlı bir deyimdir. Çün-

19) Adrian Barnett, www.abarnett.demon.co.uk/ (05.01.2002).

20) Bkz.: Taylan, *a.g.e.*, s. 13.

21) Rick Rood, www.northave.org/MGManual/GodvsEvil/Godvs1.htm/ (05.02. 2002).

22) David Hume, *Dialogues Concerning Natural Religion*, (ed. with Introduction by Henry Aiken), Hafner Press. A division of Macmillan Publishing Co., Inc., New York, 1948, s. 66.

23) Ayrıntılı bilgi için bkz.: Metin Yasa, *Din Felsefesi Açısından Yunus Emre'de Aşk-Yaratılış-Kendi Olma*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2002, s. 103vd; Metin Yasa, *Tanrı ve Kötülük*, Elis Yay., Ankara, 2003, s. 33vd.

kü, bu deyim, ruhun ölümsüzlüğünü, bedenın yeniden diriliş inancını, reenkarnasyonu ve ateistik ölümsüzlük anlayışlarını birlikte içeren oldukça kapsamlı bir kavramdır²⁴.

Ölümden sonra hayat üzerine yapılan tartışmalar söz konusu olunca, egzistansiyel açıdan, aklımıza iki yönlü kaygılar gelmektedir. Bir yanda, ölümden sonra hayat vardır diyen teistler; diğer yanda ölümden sonra hayat yoktur diyen ateistler. Teistler, ateizm adına kendi inançlarının çarpıtıldığına; ateistler ise, tezim adına ileri sürülen inançların yanlışlığı içinde kaldıklarına inanmaktadırlar. Sonuçta, ölümden sonra hayat üzerinde, bir yanda teistlerin diğer yanda ateistlerin yer aldığı bir zihinsel bölünmüşlük sergilenmektedir.

Ateistler, ölümden sonra hayat lehine ileri sürülen felsefi ve dinsel içerikli kanıt ve çıkarımları yalnızca doğru bulmazlar, aynı zamanda ölüm ötesi hayat aleyhinde işleyen kimi iddialar ileri sürerler. Bu iddiaları üç noktada toplamak mümkündür: 1. Ruh, bütünüyle bedene bağımlıdır; 2. cennet ile cehennem bu dünyada yaşanır; 3. monoteist dinlerin diriliş inancı çıkmazlarla doludur²⁵.

Ölüm ötesine ilişkin temel iki yaklaşım dikkate alındığında, ölümsüzlük arzusu adına, bir ateistin ölüm ötesini algılama ve kavrama biçimi, bir teistin kavrama biçiminden elbette farklıdır. Ne var ki, bir ateistin kendi tezini üstün tutması adına algıladığı ölüm ötesini, teistik ölüm ötesinden daha tatmin edici görmesi ciddi bir soruna neden olmaktadır. Çünkü, ateizm, son tahlilde, ölüm sonrası yaşamın yalnızca yansıması üzerinde durmaktadır. İşte adına dinin ateist yorumu dediğimiz hususun ölüm ötesi hayat ile olan ilişkisi bu noktada belirir. Konunun açılımı bağlamında, ateist yaklaşım içinde değerlendirilen ve ateistler tarafından alternatif ölümsüzlük anlayışları olarak öne sürülen kimi ölümsüzlük anlayışlarından söz etmek mümkündür: 1- İnsan biyolojik ya da genetik olarak ölümsüz olabilir. Çünkü insan bedeninde taşıdığı, atalarından aktarılan kromozomları, ataları gibi, çocuklarına; çocukları da çocuklarına aktarmakta ve bu ad infinitum sürüp gitmektedir. 2- İnsan sosyolojik olarak ölümsüz olabilir. Çünkü insan, insanlık tekmül zincirinin bir halkası olduğundan, sadece çocuklarında değil, aynı zamanda yaşarken ilişkide bulunduğu tüm insanların zihninde, hatta kendinden çıkan söz ve eylemlerde bile, mitolojik kahramanlar gibi, sonsuza dek yaşayabilir. 3- İnsan kültürel olarak ölümsüz olabilir. Çünkü insan, geride bırakabileceği sanat, müzik, bilim, edebiyat ve diğer sosyal etkenliklerle ilgili çalışmalarında, daha da önemlisi, kendini yüce değerler uğrunda feda ederek, kozmik bilinçte ölümsüz olabilir²⁶.

Görüldüğü gibi, ateistik ölümsüzlük anlayışlarının temelinde yatan şey, ölüm sonrası, 'unutulmamak' gibi oldukça spesifik bir arzudur. Onlar, mümkün olan her şeyi yapı-

24) Bkz.: Metin Yasa, *Felsefi ve Deneysel Dayanaklarla Ölüm Sonrası Yaşam*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2001, s. 18vd.

25) Bu konuda Ayrıntılı bilgi için bkz.: Yasa, *Felsefi ve Deneysel Dayanaklarla Ölüm Sonrası Yaşam*, s. 30vd.

26) Krş.: Stanley Krippner, "Mythological Aspects of Death and Dying", *Perspectives on Death and Dying Cross-Cultural and Multi-Disciplinary Views*, (ed. by Arthur Berger and Others), The Charles Press, Publishers Inc., Philadelphia 1989, s.11.

rak, bu arzuyu sağlamaya, elde etmeye ve devam ettirmeye çalışırlar. Ancak, unutulmama arzusu, insanın geleceğini bütünüyle kuşatacak kadar geniş içerikli bir kavram değildir. Ateistlerce arzulanan unutulmamanın gerisinde yatan psikolojik duygunun bir nedeni, bize göre, teistik ölüm ötesi hayat inancında olduğu gibi, olanın, yaşananın ya da geride bırakılanın iyi ve kötü sonuçlarından duyulan beklenti ve sorumluluklardır.

Sonuç

Dinin ateist yorumuna atıfla ifade etmek gerekirse, pozitivist ve bilimci olduğunu iddia eden bir 'izm'in sonuçta metafizik alan üzerinde bu denli yoğunlaşarak bir tür inanca ilgi duyması, kuşkusuz, açıklanmaya muhtaçtır. Bu durum bizce iki önemli husus ile doğrudan bağlantılıdır:

1. Dinin ateist yorumu kabul edildiğinde, her şeyden önce, inancın her türlüünü eş değerli olarak görmeye kapı aralanmış, saçma ve düzeysiz inanç ilkeleri aynı kefeye konulmuş olur.

2. Ateistler Tanrı konusunda ne düşünüyor? diye sorulduğunda, ateizmin 'Tanrı yoktur' şeklinde bir inanç projesini savunduğunu söylemek zorlaşır. Çünkü pek çok ateistin, Tanrılı din fenomeni söz konusu olduğunda, dine karşı geldikleri; ancak, yukarıda gerekçeli olarak dile getirdiğimiz gibi, Tanrısız her hangi bir din fenomeni ya da inanç yapısına bağlanmaya da açık oldukları görülmektedir.

Dinin ateist yorumu, ateizmin içe kapanık olmadığına bir göstergesi durumundadır. Ancak, ateizm, tanım gereği, ağırlıklı olarak son zamanlarda açık bir biçimde seslendirildiği ateist manifesto ile bir paralellik oluşturuyor mu? Bu sorunun cevabı, doğrusunu söylemek gerekirse, kimi sıradan ateist çıkarımlarda yatmaktadır. Sıradan çıkarım ile, ateistlerin, bir örneğini ölüm sonrası hayat konusunda sunduğumuz üzere, kimi teistik önermeleri tersine çevirip kendi lehlerine yorumlamalarını kastediyoruz. Buna göre, ateist söylemler ele alınacak ve açığa çıkarılacaksa, ilgi zemini, öncelikle teizm olmalıdır. Çünkü Robin Le Poidevin'in dediği gibi, "ateizmi savunmak dinsel fikirlerle ilgilenmeyi gerektirir."²⁷

Bununla birlikte, belirsiz, her tarafa çekilebilir, ölçüsüz bir takım inanç ilkeleri elbette vardır. 'Tatmin edicilik', dinlerin önemli ölçütlerinden biri olup, hem dinin işlerliği, hem de inananların teolojik yorumları açısından önem taşır. Yine aynı bağlam içinde, "inançta ölçüt" konusunda göz önünde bulundurulması gereken ya da tartışılması gereken iki önemli husus daha söz konusudur: i-inancın sınırının çizilmesi, ii-inancın kaynağının etkisi. İnancın sınırının çizilmesi, inancın rasyonelliği ya da kanıtlanabilirliği ile doğrudan bağlantılıdır, bu husus, bir ölçüde, 'işte inançtır' deyip geçemeyeceğimizi vurgular. İnancın kaynağının etkisi ise, aşkın olana atıfla, bir inancı benimseme durumunda olanın bir yandan ilgili inanca bağlanırken göstermesi gereken dikkat, diğer yandan ilgili inancın inananın benliğinde doğuracağı motivasyonu ile ilgilidir.

27) Robin Le Poidevin, *Ateizm: İnanna, İnannama Üzerine Bir Tartışma*, çev.: Abdullah Yılmaz, Ayrintı Yay., İst., 2000, s. 21.